

AMICULU SCÓLEI

fóia pentru naintarea invetiamentului si a educatiunei
la Romani.

Ese in tóta Sambat'a. — Pretiulu abonamentului pentru provinciile austriace: pe anu 4 fior., pe siése luni 2 fior. 25 cr., pe trei luni 1 fior., 25 cr.; — éra pentru Romani'a: pe anu 30 piastrii (lei) si pe semestru 16 piastrii. — Pentru inseratiuni se vor raspunde 5 cr. de serie. — Abonarea se face la postele c. r. si pela DD. corespondinti.

Publicarea.

In urm'a conclusului Adunarei generale din ^{24. Octom.} 1861 Adunanti'a generala a Asociatiunei transilvane, pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu, se va tiené pentru anulu acest'a in ^{16/28} Iuliu in Brasiovu.

Aducanduse acést'a la cunoscinti'a publica, si conchiamanduse la aceeași toti Membri Asociatiunei, subscrisulu Presiedinte si-satisface placutei sale detorintie ce i-o impune §-ulu 14 lit. a. din statute.

Jurnalele nóstre romane suntu poffite a reproduce acésta publicare.

Sibiiu ^{27. Maiu} 1862.
^{8. Iunie}

Andrieu Baron de Siaguna m. p.
Dppu. si Presiedintele Asociatiunei.

Antonie Vestemianu m. p.
Canonicu si Secretariu secundariu

Opiniunea Escelentiei Sale P. Episcopu
ANDREIU Br. de SIAGUNA

in obiectulu importarii cartiloru romanesci.

Ponderositatea obiectului din inaltulu decretu gubernialu din 12. Febr. a. c. Nr. 1860, carele cerú dela mine o judecare matura, precumu si absentia mea de 9 septemani din resiedinti'a-mi, numai acumu mi iérta de a-mi dá opiniunea in privinti'a mesurorulu, ce aru avé a se observá spre venitoriu pentru trecerea cartiloru si a diurnaleloru romane din tieri straine, si cu deosebire pentru pres'a din Principatele rom. vecine.

Mai nainte de a me lasá in meritu obiectului de presa, debue se premitu constatarea acelu adevéru, ca adeca natiunea romana, cá cristiani si cá cetateni, totu-deaun'a a documentatu credinti'a si alipirea s'a ca tra tronu si patria, si pentru aceea au sciutu, si scie ea si astadi a nimici si a sfarmá sagetile cele ascutite ale cle-

vetelorulu, cu cari inimicii nu mai incetéza a o aduce in prepusu la regimu, imputandui Dacoromanismulu. Inse natiunea romana despretiuesce aceste inegriri, le combaté in diurnale, si sporesce in credinti'a si alipirea sa ca tra Imperatu si patria, pre carea ea inca si atunci o a pastratu neintinata, candu principii ardeleni cu vérga de feru au supusu pe romanulu jugului celui nesuferitu alu feudalismului, candu principii ardeleni gonieau religiuenea strabuniloru loru, si faceau consciintei loru sila; candu éra crima a fi romanu, si numele si religinea loru erau obiecte de batjocura si in sfersitu, candu principii ardeleni confiscau mosiele metropolitane, eparchiale, monastiresci si parochiale, éra pre archierei, preoti si calugari i maltratau; cu catu dara inai multu nu iubescé natiunea romana astadi pre imperatulu si patri'a sa, si le este loru credinti'osa, candu bisericesce si politicesce ea este egalu indreptatita cu celelate popóre christiane din patria?

Acestu adevéru lu precunosce intrég'a Europ'a civilisata, si regimulu inperatescu n'are nici unu temeiu alu trage la indoieála, prin urmare n'are temeiu a pune vre-o suspitiune séu nisce mesuri extraordinarie asupra scrieriloru romane patriotice, séu si straine.

Acestea lasandulule inainte, me intorcu la obiectulu susu laudatulu decretu gubernialu, si-mi iau voia a me descoperi intr' acolo; ca cartile si diurnalele in genere luanduse, suntu de feliurite categorii, cari se vedu din inscriptiunile si programele loru, si ca categoriele aceste feliurite ale cartiloru si diurnaleloru, nu potu cadé sub unulu si acel'asi tractamentu alu statului, ci mesurile luate au de a se defige dupa categori'a cartiloru si diurnaleloru asia, incatu d. e. cartile si diurnalele bisericesci, scientificé, scolare, economice, istorice si altele acestorulu asemene, nu se potu pune sub unu tractamentu cu cele de cuprinsu politicu, pentruca religiositatea si sciinti'a nu potu fi nici candu prejudeti'ose; pentru statu, ci politic'a reu socotita este dupa insasi natur'a si con-demnabila.

Convingerea acésta a mea nu numai nu vétéma legea cardinala a patriei nóstre constitutionale, carea garantezá cetatieniloru sei libertatea bine intielésa, si egal'a indreptatire politica, confesionala si nationala, precumu si desvoltarea acestorulu dóue momente din urma,

— ci anca se pôte cu totu dreptulu socoti cá unu e-flusu din aceeași.

De aci urméza naturalmente, ca dispusetiunile anti-martiale despre pres'a romana interna si esterna, luate pentru censurarea si oprirea cartiloru si diurnaleloru romane, astadi nu se mai potu sustiené in valóre, caci atatu religiunea ort.-orientala catu si natiunea romana suntu recepte, si caci tocma acésta impregiurare a imbarbatatu pre ierarchi'a bisericeasca de religiunea ort.-orientala de a lucrá neobositu pe campulu religiositatei si alu moralitatei, ce ei pana la 1848 nu i-a fostu iertatu; asisiderea totu aceeași impregiurare au indemnatu pre intielegintii romani din patria, de a formá o Asociatiune pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu, careia regimulu inaltu a binevoitu a-i dá aprobarea sa, si totu deodata a-i concede, cá acésta Asociatiune se póta avé si membri din tieri straine.—

Alt'mintrea stá dupa parerea mea treb'a cu cartile si diurnalele de cuprinsu politicu.

Inse cu si in privinti'a acést'a purcedu din acea convictiune ca si intre aceste debue se se faca deosebire dupa cuprinsulu si program'a, ce ele representa. Si fiinduca la noi pres'a este libera si regulata prin lege, despre o parte, éra despre alta, si acésta o marturisescu cu durere, starea politica la noi anca nu s'a mai limpeditu, de unde apoi provine, ca atatu in carti si diurnale patriotice, catu si estranee se gasescu pareri diferite despre unulu si acel'asi obiectu politicu, si autorulu numai atunci se trage la responsabilitate, si fói'a lui se opresce, déca a aretatu tendintie malitiose, resturnatorie de pacea publica si legala, tendintie revolutionarie: pentru aceea mi iau voia de a dá parerea mea in privintia acést'a intr'acolo: cá inaltulu gubernu se binevoiesca a statornici mesurile sale faça cu cartile si diurnalele romane, estranee de cuprinsu politicu pe bas'a acumu espuselor impregiurari, cu atatu mai multu, de órece e si cunoscutu, ca de si cartile si diurnalele politice patriotice prosequéza diferite tendintie, si de si ele se unescu in principiu, a innaintá binele patriei comune, dara in forma si executare se deosebescu intre sine, de unde apoi unele se dicu centralistice, alte federalistice: totusi inaltulu regimu le concede liber'a descoperire, pana candu nu vétemu legile statatorie in vigóre si privitore la interesulu individualitatei patriei, si la interesulu maiestaticu si dinasticu.

Prescurtu opiniunea mea este, cá inaltulu regimu se tracteze cartile si diurnalele romane estranee dupa aceleasi mesuri preventive, pe care le-au prefiptu pentru cartile si diurnalele estranee de alte limbi; si me rogu, cá inaltu acel'asi se binevoiesca a me incunoscintia la timpulu séu despre mesurile luande in privinti'a cartiloru si diurnaleloru romane estranee, spre indreptarea mea, de carea amu debutintia si cá presiedintele Asociatiuni ardelene pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu.

Adresa

catra Esceleti'a si Présanti'a Sa Domnulu Episcopu
alu Bucovinei

EUGENIU HACMANU

memburu casei de sus a senatului imperialu, cavaleriu
de ordine etc. etc.

in caus'a scólei reale infintiande in Cernăuți din fundulu
religiunariu.

(Capetu.)

Intimpinarea dara, ca nu s'aru aflá cartile necesarie, séu cea mai vetematóre, ca limb'a nu ar' fi destulu de culta si apta pentru propunerea unoru obiecte chiaru la o scóla inferióra, cumu e acést'a, cade dara de sine insasi, si in adeveru, o limba, in care se propunu tóte sciintiele pe la institute mai nalte, precumu gimnasii, licee, academii s. a., in care s'a ocarmuitu si s'a administratu de seculi si se gubernéza si acumu unu poporu, unu statu, va fi dóra destulu de apta, cá se se póta propune si esplicá in ea nisce cunoscintie elementare. In trecátu numai amintimu ca la noi in Austria s'a publicatu in cursu de mai bine de diece ani fói'a legiloru universala (Reichsgesetzblatt), in carea s'a tractatu o multime de materii politice de totu felulu, tóte referintiele admanistrative, sociale, organisarea instituteloru sciintifice, tehnice, militare s. a., care in ori ce privire aru puté numai fi obiectu de legislatiune, si se scie ca acést'a se intindea la multe, tratandu-le pana la amanutiimi.

Spuindu aceste, se intielege, ca cealalte limbi trebuitóre se voru puté propune cá cealalte obiecte de invetiatura, dorindu noi numai cá de cea didactica se fia introdusa roman'a.

Numai asia vomu dá si fericitoru ctitori ai bisericei, ai fundului religiunaru, mangaarea, ca averea, pe care ei in cucernici'a sufletelor sale au inchinat'o bisericei, devenindu asia si pana in diu'a de astadi binefacatorii tieriei, avere, castigata de ei in sudórea façiei, adese ori cu jertfírea vietiei sale in luptele glorióse, care au scapatu si au facutu ca traiesce natiunea si astadi, — le vomu dá, dícemu, mangaarea, ca chiaru asta avere se nu fia intrebuintiata cá midilocu de umilire pentru neamulu loru, cá unélta spre innadusirea culturai lui. Nu, nu, o astfelu de urmare e cu neputintia, ca a isgoni limb'a ctitoriloru di'ntru'n iastitutu fundatu cu averea loru, ar' fi unu sacrilegiu, o defaimare, o insulta a umbreloru sale sante si maretie!

De amu fi in stare a comite unu astfelu lucru, atunci ar' avé tóto lumea cuventu a ne defaimá, a ne

urgisí si pe noi, de vreme ca acumu tóta lumea recunósce, ca dorintí'a nóstra e drépta, legitima si dictata de cea mai strinsa si santa datoría; nici póte fi dara jignitóre! pentru cineva, lucru ce si este departe de cugetarea nóstra. Imbraçosiandu cu dragoste fratiésca pe toti locuitorii acestei tieri, privindu-i cá pe fii ai unei si aceiasi patrie, vomu avé si in asta impregiurare ocasiunea de a le dovedí aceste sentiaminte, ca acestu institutu de cultura, asta scóla va fi deschisa pentru toti, fara deosebire de neam si religiune, carii voru dorí a fi partasi la binefacerea invetiamentului ei. Aici trebuie se aducemu aminte si de unu actu, carele va probá si mai bine spiritulu adevratu crescinescu si frumós'a umanitate, carea caracteriséza biseríc'a nóstra si de care si fíii ie suntu adapati. Candu s'a ivitu proiectulu scólei, de care vorbimú, si comunitatea orasiului Cernautiu cá si guvernulu, crediendu cá dóue scoli reale nu ar' fi de lipsa pentru unu singuru orasiu, hotarira, cá cu infiintiarea scólei nóstre, aceea, care esista pan' acumu (asia numita: a patr'a clase, „Vierte Klasse“) si e calificata de catolica, avendu si numai 2 clase, se se desfiintieze. Asta decisiune inse nu se putú sustiené, fiindu ca metropoli' a catolica din Leopolu dechiará indata, ca ea va oprí strinsu pe catolici de a amblá la scóla nóstra, si ca prin urmare cea vechia se esiste si mai departe. Episcopí'a nóstra a datu o dechiaratiune cu totul contrarie, dicandu: „ca nu voesce a oprí pe nimene dela folosintí'a acestei scoli si va primí pe tinerii de tóte confesiunile“. Suntemu datori a recunósce cu multiamire acestu actu frumosu, prin care Escelintí'a Ta ai datu proba via de tolerantí'a crescínésca a bisericei dreptcredincióse, si carea a fostu pupure unulu din atributele sublime ale acesteia.

Cine dara ar' avé cuventu? cine ar' mai cutezá a imputá vre unu motivu de exclusivitate dreptei nóstre dorintie?

Escelentí'a Ta! protestantii din Cernautiu si impregiururi, miscati de zelulu celu mai laudabilu, si-au facutu aici cu cheltuél'a lor si ceva ajutoriu de pela tíera, o scóla pentru tinerimea lor; asia au facutu si Israeltenii (— amendóue zidiri mai maretie si frumóse decatu unica, pe care o avem noi aici pana 'n diu'a de astadi —); totu asia si Lipovenii din Fantan'a-alba precumu si Ungurii in ale lor 3—4 sate; (la acesti din urma inse ma: contribue si proprietariulu, adeca fundulu nostru religiunaru cate 200 f. pe anu, fiindu aste sate pe mosiile lui).

Nu suntu liberi totii acestia de a introduce in scóla

limba care le place si care le este cea parintiésca, dupa cumu au si introdusu protestantii si Israiltenii pe cea germana, Lipovenii pe cea muscalésca, si Ungurii pe cea magiara? Nu ar' fi nedreptate, ba crudíme daca ar' voí ori-si-cine a le denegá, séu numai a le restinge dreptulu acest'a, de vreme ca aste scoli santu proprietatea lor? Nu amu fi noi cei mai antai a recunósce ca o asemenea imputare ar' fi nedrépta, neomenésca?

Ce ironía amara, ce derisiune trista, ce indiosire ar' fi dara aceea, daca apoi chiaru noi si numai noi in tíer'a nóstra se avem mai puçinu dreptu, se fimu tratati, ba se ne tratamu, se ne privimu insii noi mai reu decatu toti acestia? Atunci insii ne-am subscris mar-turia si sentintí'a: de anu avé patria!

Éta care suntu privirile, pe care amu luatú libertatea a supune binevoitórei si seriósei atentíuni a Escelentíi Tale. Suntu inca si altele destulu de momentóse, pe care le trecemu inse, fiindu ele prea vederate, dorindu a ne oprí numai la un'a.

Facandu asta scóla natiunala in fapta si nu numai cu numele, deschidemu totu odata, pe lunga cele lalte folusuri mari, junimei nóstre si o nóua cariera; i damu dovéda de amórea si simpatí'a cu carea-i suntemu datori, sprijinimú si inbarbatamu zelulu si aplicarea ei pentru studii si sciintie, aratandu-i, ce póte pretinde la respalirea cuvenita ostenelelor sale. Adese ori, si chiaru nu demultu s'a intemplatú cá fíii tieriei, lipsiiti de tóte midilócele si dupa ce si-au petrecutu tinere-tiele in privatíuni de totu feliulu ca se póta face studiile chiaru la universitate, intorcendu-se de acolo, de si inzestrati cu talente, insusiri si cunoscintie bune, nu au aflatu pane in patri'a lor, in care prospera atatu straini, si au fostu nevoiti se o caute aiurea. Aceste si astadi le vedemu cu ochii si le putemu dovedí. Ei bine, noi nu urimu nici decumu pe straini, si anume pe cei binevoitori de'ntre ei, carii respectéza ospitalitateá tieriei, nu se arata dusímáni natiunei, ai interese-lor si drepturilor ei, si imbraçosiamu cu amicétia si cu stima si suntemu multiamitori acelor'a, cari ori cumu si in ori ce ramu lucra spre binele tieriei. Cu tóte aceste voimú a ne ferí i de o nedreptate in privirea fiiloru patriei, crediendu tare, cá acestii au primulu dreptu si prin urmare ar' trebui se aiba si preferintia la tóte posturile si functiunile publice, precumu amu si esprimatú aceasta in totu timpulu si in tóte petitíunile contra Maiestatea Sa; credemu dara ca si in casulu de

fiiloru poporului nostru. Ar' fi o strambatătre, dacă si acumu s'ar preferi straini fiiloru lui.

De s'ar face aici intimpinarea, ca intre acesti nu vomu aflá cu calificarea trebuitóre, adeca carii ar' fi depusu esamenele de invetiatori, prescrise de legea scolara, apoi raspundemu: ca impedecarea asta, in adeveru numai efeptulu firescu a starei lucrurilor trecute, in care tinerii nu puteau aflá nici unu indemn de a se prepará pentru asta chiamare, ne-avendu sperantia de a o esercitá in patria — se va puté invinge prea lesne, urmandu esemplulu altoru tieri si chiaru acelui, ce cate odata s'a obserbatu si aici. Dela inceputu si anume deschidiendu-se scól'a treptatu, adeca in fiacare anu numai cate o clasa nóua, se voru aflá fara indoiéla destui tineri din junimea natiunala precumu: de'ntré invetiatorii preparandiei, din tinerii care au absolvitu cu succesu bunu studiile la universitate séu si acele teologice aici s. a., — carii s'aru puté pune cá suplinitori, indatorindu-se totodata de a-si castigá, in decursulu unui tempu determinatu, calificarea trebuitóre, adeca a face esamenele necesarie. Pe lenga acésta inse ar' fi de neaparata trebuintia si cu mare folosu, a se slobodi unele stipendii cá se póta merge vr'o cativa tineri alesi pe la institutete respective, adeca politehnice s. a., unde se-si faca studiile speciale si se-si dobendésca calificarea ceruta in tóta deplinatatea si dupa totu cuprinsulu prescriptiuniloru scolare.

Asta mesura, adeca slobodirea stipendieloru, nici ar' trebui se fia o nóua impovorare a fundului: cheltuél'a scólei este pe anu de: 8259 fior., de se va deschide delá anulu viitoriu numai cate o singura clasa, in locu de tóte trei (3) deodata cumu este proiectulu, s'ar economisá pe anu, dupa analogia socotindu, cam pe la 3000 fior., prin urmare in doi ani vr'o 6000 fi. Acumu de vomu socoti, de esemplu, stipendiile pentru trei tineri cate 600 fi. si tóte pentru trei ani, abia s'ar face fi. 5400; éta dara ca fundulu n' ar' perde nimica.

Punemu inse si unu altu esemplu, o alta modalitate. Dupa hotarirea de acumu scól'a e a se infiintiá in tómn'a viitóre, adeca la septemvre a. c. curg.; de s'ar amená acestu terminu cu unu singuru anu, éta ca ar' remané in despunerea fundului tóta sum'a cheltuelei anuale, care e destulu de insemnata, cá se se póta sustiené mai multi tineri pe totu timpulu trebuitoriu la institutete mai inalte. Si asta modalitate nu este cu scaderea, ce chiaru cu crutiarea fundului.

Nici amu amintitu inca ca totodata se va puté publicá si concursu precumu aici, asia si 'n celelalte tieri ro-

mane, si dóra fiacare omu dreptu si binecugetatoriu va concede ca mai firesce, mai fratiesce, mai dreptu ar fi se aducemu alti romani, decatu straini.

Escelenti'a Ta! credemu a fi aratatu cu aceste fórté lamuritu si nedubitabilu, ca nu este nici o singura greutate, care se impedece implinirea respectuósei si legitimei nóstre dorintie, avendu noi onórea totodata de a fi insemnatu si unele din midilócele si modurile, prin care se voru poté delaturá ori si care din asia numitele dificultati séu preteste, care obicinuitu ni se aducu inainte.

Din tóte aceste temeuri si motive ponderóse si esentiale luamu libertatea de a presentá Escelentiei Tale cu totu respectulu, dara si cu tóta caldur'a animei, mistcati de sentiulu unei mari si sante indatoriri, urmatórea rugaminte:

Ca Escelentia Ta, delá a carui inalta invoiere séu neinvoiere aterna acumu singuru tóta infiintiarea scólei reale-natiunale, se binevoesci a legá de prégratiós'a-ti incuviintiare conditiunea strinsa si determinata, cá in ócea scóla, spre a o face natiunala in fapta si in adeveru, limb'a didactica, in carea adeca se face investiammentulu, se propunu si se esplica obiectete studiiloru, se fia cea romana.

Dovedindu esperinti'a, ca tóte provisoriiile au fostu nefavoritóre si periculóse drepturiloru si desvoltarei nóstre natiunale, prefacandu-se précreudu in definitiva si statornica nedreptătre, se binevoesci Escelenti'a Ta a nu incuviintiá cá si asta data inca subtu cuventulu de: „mesura provisoria“ séu subtu ori ce altu pretestu, se se introduca o alta limba de didactica in loculu celei natiunale; cá mai bine va fi si mai lesne ne vomu determiná daca asia va cere trebuinti'a, a astept'a inca unu anu si doi si catu se va socoti, — dupa cumu am asteptatu si pan' acumu unu timpu destulu de indelungatu, in care ne-am deprinsu la rebdare, si dupa cumu amu fi doritu a vedé mai bine amenata si infiintiarea gimnasiului din Sucéva, — decatu se avemu durerea a vedea ca — in contra vointiei espresse a Maiestatiei Sale, in contra legiloru statului — ne se vétema inca odata dreptulu celu mai santu, ca se rapesce natiunei limb'a sa, sufletulu ei.

Binevoesci Escelenti'a Ta, luandu in consideratiune tóte temeurile si privirile espuse aici, a cumpeni cu binevoitóre judecata tóte mesurile, care voru paré proprie si necesarie spre implinirea respectuósei si dreptei nóstre dorintie, si a ordoná prin urmare: „cá se se faca decurundu ingrigire pentru pronunerea invetiato-

rilor suplinitori, escrierea concursului pentru invetia-torii definitivi (natiionali), precumu si pentru tinerii, carii, alesi intre cei mai calificati, ar' voi a se pregati pe la alte institute pentru chiamarea de invetiatori, a se face dara respective si ingrigire pentru invoirea si defigerea unui numeru indestulatoriu de stipendii, precumu si in urma pentru infintiarea unei comisiuni spre adunarea si adaptarea cartiloru trebuitoare.

Patrunsi de incredintiarea, ca inaintea unei binevoitore si determinate vointie, sprijinita cum ar' fi in casulu de fačia de inalta posetiune a Escelentiei Tale, se voru plecé si voru desparé ori ce greutati si impede-cari, mai alesu fiindu dreptatea, interesulu si glasulu natiunei, prin urmarea si binecuventarea lui Dumnedieu cu caus'a nóstra, succesulu acestei va fi privitu cu multiamire cá unu bine pe care Escelenti'a Ta vei fi facutu natiunei romane, va fi privitu cá o dovéda de simpaíta inchinata acestei, precumu si de ingrigirea-va archi-pastoreasca pentru cultur'a si in florirea ei.

Noi din parte-ne amu salutá cu bucuria momentulu, in care s'ar' vederá, ca intru apárea intereselor natiunale pastorii si fiii santu inspirati totu de o dorintia, ca si aici cá in celelalte tieri romane a le Austriei — unde fratii nostri sustienu cu unanimitate, zelu si intie-leptiune o lupta marétiá pentru biserica si natiune, meritandu prin acésta recunoscinti'a nóstra si admirarea lumii — inaltii proestosi, supremii Ierarchi ai bisericeii santa totodata si capii natiunei.

Fia-ne iertatu in capetulu acestei rugeminte si es-puneri a rosti incredintiarea, ca inalta luare aminte a Escelentiei Tale de siguru nu va trece cu vedere tóta gravitatea impregiariloru de fačia recunoscendu indata, ca caus'a, a careia midilocitori ne-amu facutu inaintea Présentiei Tale, infaçioséza o cestiune de principu, de dreptu, de onóre natiunala; cumu se va decide ea, asia voru fi séu pastrate, séu vetemate tóte aceste. —

Cernautiu, 14/16 Martiu 1862. (urméza subscriberile.)

Problem'a sciintiei naturale.

Sciinti'a naturala s'a desvoltatu intre luptele trecutului, si la opurile ei a inceputu a participá o parte mare a omenimeii. Par'ca o furtuna a desteptatu popórale din visurile lor, par'ca numai acuma cunoscú a-vuti'a nemarginita depusa in descoperirile si inven-tiunile ei.

Aici vedi fluvii si mari acoperite de nái, ce n'au lipsa mai multu de ventrele, cole síruri de cara sbu-

randu pe drumurile de fieru, cari cá nisce vene pe-trundu popórale pamentului; impreuna si centraliséza activitatea lor. — Aude omulu machine zuraitore ce s'gudue murii fabriceloru, le vede cum ele, cá si cumu aru fi misicate d'o miie de mani omenesci nevediate, facu tieseturile cele mai frumoése si mai artificioése. Ici vede omulu nái aerostaticce (plutitóre in aeru), inal-tiandu omenii prin nuori peste acele regiuni la care se inaltia vulturulu. Vede omulu cumu cu ajutoriulu da-guerreotipului, artistulu fura imaginea obiecteloru re-presentand'o pe chartia, si cumu prin telulu séu firulu de metalu (drotu) a' telegrafulu electromagneticu cu-getele sbóra cá insusi cugetulu in departari nemargi-nite. Ici microscopulu face se vedemu si lucruriile cele mai mici, nevediate cu ochii liberi. Colo ochianulu im-poluléza cerulu cu lumi nenumerate pan' aci nevediate, si fiacare anu dá pamentulu nostru noi sateliti in ro-tirea sa prelunga sóre. In urma colo in capital'a in-sulaniloru se naltia unu palatu pomposu, cumu n'a mai vediatu omenimea, construitu din sticla si fieru. In se-nulu lui cargu produsele toturoru natiuniloru, si din tóte partile pamentulu alérgea cu miile in tóta diu'a se véda in opurile sale triumfulu omului peste natura.

Cu totu dreptulu se mira omulu de miraculele tim-pului inventiosu; se presente o strafomare a vietii to-turoru popóraloru, precumu a' fiacarui individu Póte cá participarea, ce cresce din di in di, la scienti'a na-turala, dorinti'a d'a petrunde mai afundu in miraculele ei mare parte se-si aiba inca fundamentulu seu in co-riositate séu in cunoscinti'a folosului seu materialu; dar' togma asiá de-adesé ori acésta dorintia provine din o sorginte mai afunda, mai nobila. De mai multe secle privirea, indereptata la fenomene singuraticce, se concentrá totu mai tare in o meditatie si petrundere a universului, in care fiace fenomenu, aparintia, si-are lo-culu seu destinat, fiacare individu scopulu seu pre-fiptu. Sciinti'a naturii standu numai pre lunga singula-ritati remane unu opu miserabilu alu omenimii; ér' indereptata spre tóte, devine adeverat'a sciintia, ce pre omu moralicesce lu-nobiléza, sufletesce lu liberéza, vrendu ne vrendu, si pe nesemítite captivéza fia-care spi-ritu, ce-a fostu cuprinsu odata in braciile sale. Acést'a este misterulu poterii, ce a inceputu adi a eserciá sciin-ti'a naturala mai in tóte spiritele, acést'a e problem'a cea mare, a carei deslegare o astépta tempulu de-la ea. Cá pe o stea in nóptea intunecósa o saluta pre ea nisce versuri presemítitore.

Prim'a problema a sciintii naturale este se lumi-

neze intunerecului presintului. Dar' va dice órecare: audi colo! cum póte cineva vorbí adi in secululu luminii, de intunerecu? Ah, bunulu mieu lectoru, nóptea trecutului arunca inca umbre lungi si gróse peste popóra, peste artile, moravurile si credinti'a loru! Se scriu multe carti pentru agricultura si alte arti spre folosulu cetatienilor si tieranilor, dar ce scie agronomulu despre procesele chemice, meseriisiulu despre fiinti'a poterilor, despre legile misícarii si ale ecuilibrului? Elementele sciintii suntu poporului recunoscute; n'a fostu educatu pentru tempulu acest'a nou. Sciinti'a naturala abia si póte rumpe cale in scólele nóstre populare pre lunga catechismu, ciaslovu, psaltire si puçina aritmetica. Catu de multu este óre de candu parerea comuna erá, ca cunoscintie scientifiche pentru poporu suntu inutile, bá chiar' periculóse, ca pentru priceperea lui marginita trebue se-i dai numai fragmente, recepte din sciinti'a mai dificila a naturii? Dela invetiatu, cá tutorulu poporului, pretendeau se dee lucratorilor nepriceputi si necunoscuti cu lucrulu, formulare usióre de cuprinsu.

De aici urméza ca poporulu se plange, ca nu póte folosi cartile, invetiaturile din ele suntu false si nu d'ajunsu. Ici din nesciintia cetitoriulu trece cu vederea o impregiurare ce lui se pare mica, dar' intr'a-deveru ea are fórté multa influentia. Colo si-imaginéza ca e mai invetiatu decatu invetiatorulu seu, si apoi face schimburi ce suntu cu totul cuntrare acelor invetiaturi. Ici si-mesteca parerile sale false cu rezultatele sciintiei naturale, acaroru nesu elu nu-lu scie. Colo preferesce nisce invetiaturi ciarlatanice celoru bune. Se nu vena óre odata tempulu, care se smulga pe poporu din acésta copilaría nedemna, oficinele sale se-le deschide la radi'a sciintii?

Dar' umbr'a presentului se intinde mai departe pana in sferele celoru cultivati! O! cumu se numescu unii invetiati, cultivati, si totusi despre miracelle celoru si-a plantelor, despre crearea poterilor naturii si despre eternitatea legiloru ei, nu sciu mai multu decatu numele, formele si numerii! Cumu unii sciu istori'a patrii, natiunii sale si a tempuriloru trecute, din care abia a mai remasu posteritatii ceva monete si ruine; dar' ei nu sciu nimica despre trecutulu globului seu, despre istori'a parentului, ce-lu locuescu, despre desvoltarea corpului, care ei lu numescu coper'ta spiritului seu nemoritoru. Si vóue, invetiatorulu, ve clipeste acea stea strulucatóre!

Eu vedu inca nuori intunecosi incingundu orisonulu presentului superbu cu cultura sa. Cultur'a a ta-

ritu cu sene in dílele, in tempulu nou superstitiunea e-vului mediu! Catu de de multu este óre, de candu chiar' prin capitalele tieriloru alergau cu miile ici la unu copilu ce se glorificá ca elu are comerciulu cu angerii, colo la o muiere careia din cósta i esudá sange, asteptandu insanatosiare si mantuire? Acest'a s'a templatu in 1848. Si in anulu 1851 se audiá despre procesulu de strigoi in Boemia, despre scóterea dracului in Svetia, ba chiar' din gur'a unui proprietariu aude omulu ca morbulu cartofiloru si-are fundamentulu in demoralisarea ómeniloru. Cugetati numai la invergelatu in séra de anulu nou, la caii lui Santóderu, la aflarea strigóloru in demanétiá de San-Giorgiu s. a. si apoi la alte popóra cate superstiluni nu se afla si inca cu multu mai multe decatu la noi. Veti dice póte ca nu le credeti si ca numai glumiti. O, in gluma jace adese ori unu amaru adeveru! Dupa necredintia s'ascunde adese ori rusínea unei credintie tacute! Intrebati-ve filosoffi vostrii! Unii inca lauda iritamentele poetice, alii umilinti'a pia a superstitiunii. Voi nu mai cutesati a denegá legile naturii, dar' pretindeti cá natur'a se lucre in contra loru. Voi insive marturiti ca tóte exceptiunile suntu numai aparute, dar' ér' voi cautati, amati exceptiunile, tóte legile naturii le numiti omenesci, retacite, diceti, ca adeverulu e ascunsu in eternu dinaintea omului. Asiá contemnati voi schintei'a divina, ce arde in anem'a fiacaruia, si pe care miliade de ani au aciçiat'o cá se lumine in intunerecu! Numai celoru nebuni li se pare ca misterele naturi suntu nescrutabile, numai ei se plangu, si érași numai ei se bucura, ca fiienti'a naturii este atatu de invelita, atatu de ascunsa. Ordinea naturii este ratiunala, si ratiunea naturii nu este transcendentá, incomprensibila. Numai animalulu contempla creatiunea; omulu scrutéza, ce cuprende lumea in senulu, internulu seu, eternulu in-tempuralu, spiritulu in universu. Sciinti'a omului este reconciliarea intre d-dieu si lume, intre natura si spiritulu. Omulu imbraçisiéza legea naturii, care elu indelungu a combatut'o, cá o lege eterna si o inaltia de legea libertatii sale morale.

Sciinti'a naturala s'aduca reconciliare (impaciuire), acést'ae a dóu'a a se problema inalta. Prin tóta desvoltarea omenimii cá si prin tóta voi'a si tendenti'a individului se intinde o ruptura cumplita. Omulu dedatu a se semti cá o fiintia dupla, tóte le vede in lume siesi opuse, contradicatóre. Elu presemte o unitate primitiva a lumii si a vietii, dara ea jace departe in tempulu paradislului pierdutu. Cu cunoscintia veni d'odata si disensiunea. Lumea scadiu delá d-dieu, ómenii se des-

partira in angerii luminii si a' intunerecului, natur'a se despartii in ceru si pamentu.

Atunci incepù omulu a urí corpulu pecatosu, spre a liberá din inchisórea sa sufletulu divinu. Atunci incepù omulu a blastemá patri'a sa pamentésca cá locuinti'a deavolului, cá se se faca demnu de patri'a de din colo. Atunci se redicá unu prepusu negru in contra artei si sciintiei omenesci cá nisce feti ai infernului. Diu'a pacii inca nu s'a mai reversatu, mai este inca anem'a omului sfasiata necurmatu de contraste. Chiar' religiunea si sciinti'a deveni aren'a de lupta a acestoru poteri inimice. Acolo amu ajunsu, cá noi, precumu dice Schiller, se vedemu in natur'a iratiunala numai o sora mai fericita, care a remasu in cas'a parentiésca, din care noi, superbi de libertatea nóstra, amu esitu si ne amu sventuratu prin lume. Cu anem'a rupta dorimu noi se ne reintórcemu, indatate amu inceputu a esperiá calamitatile culturii si a audt bócea rapitóre a mamei nóstre. Pana candu amu fostu fii naturii amu fostu fericiti si perfecti; amu devenitu liberi si amendóue aceste le-amu pierdutu. —

Noi aflamu acésta unitate in legile naturei. Legea este unitate, este ordine si ratiune. Numai unde nu este ratiune domnesce capritiulu si arbitriulu. Legea este voi'a libera, universalá a totului, dereptu aceea eterna si santa. Materialele potu se se schimbe, corpurile se se misice, poterile se se lupte, animalele si plantele potu se-se nasca si se péra, cugetele se vina si se dispare: legea remane in millióne de ani nemutata aici si in departarile universului. Acést'a ne garantéza pentru durarea cercustariloru nóstre, pentru rezultatulu lucrariiloru nóstre. Precumu faurulu e securu in lovirea ciocanului seu, precumu agricultorulu e securu unde dá cu sap'a, asiá e de securu si astronomulu in computarea eclipseloru venitóre si in demarcarea calei planeteloru ce nu le-a vediutu nici odata. Ér' déca noi suntemu aceia, cari descoperimu legile naturii, si mesuramu eternitatea loru; nu este chiar' spiritulu nostru, care noi lu- reaflamu in víeti'a naturei, legea internului nostru, care sanctionéza legea in afora? Asiá este natur'a un'a in sine si un'a cu noi.

Problem'a omului erá odata se illustre natur'a. Catu de puçina propensiune are elu spre a implini acést'a, demustra din destulu cetatile cele dearse ale Greciei, campurile cele desierte a Siriei, muntii cei desbracati de peduri a Spaniei. Acestea arata ca omulu e mai aplecatu a deformá natur'a decatu a o ilustrá. Acumu are elu cu totulu alta problema: a se ilustrá insusi prin

natura. Elu a scrutatu legile cerului si-a' pamentului; dar' sele dee valóre si invéti'a sa. Elu se afla pe sine in a fora, si afla si lumea in elu. Elu este lumea in miniatura (in micu), elu este unu microcosmu (lume-mica). Natur'a lu-invéti'a ca in fiacare se arata totulu, precumu in celu mai micu asiá si in celu mai mare. Elu afla natur'a representata intréga in o planta cá si intr'unu copaciu, in unu animalu infusoricu, cá si intr'unu animalu giganticu din anticitate, in unu firu de nesipu cá si in globulu sórelui. Elu o afla in impregiuruinea de tóte dílele a casei sale, cá si intienuturile grandióse ale Alpiloru in facendele cele mai simple a meserii sale cá si in fenomenele cele mai infiorátore ale atmosferei. Elu le afla in procesele ce se templa in corpulu seu, cá si in istori'a desvoltarii globului pamentescu, in scenele topice a patrii sale, cá si nu tienuturile tropice, in morastini cá si in valorile oceanului, in joculu copiiloru cá in joculu rotitoru alu sfereloru ceresci. Adopereze-se omulu se cunósca si in sine insusi totulu, çreeze in sine, natur'a, si elu va fi liberu cá ea!

Unu semtiu divinatoru ne amonéza ca in totu universulu este difusu unu spiritu, o víetia, o unitate, ca totulu e viu, totulu santu, totulu divin, si nu esista nici o tentatiune acelui reu, precumu unu misticismu oscuru vre a ne face se credemu! Cu mii de ani inainte a impinsu pe omu acesta divinatiune la cugetulu reconciliatoru, d'a vedé in natura form'a si vestimentulu spiritului. Ratiunea anticitatii grecesci erá, carea in arbori si riuri facea se lucuéscá driade si nimfe; este ratiunea poetica a totororu tempuriloru, care tóta natur'a o investesce in simbólele vietii spirituale. Dar' in o lume de imagini si umbre afla locu si placere numai fantasi'a; cugetulu aci nu-si afla patri'a, cugetulu vede in natura teremulu in care e inradecinatulu spiritulu, vede materi'a, ce elu o ilustra, vede germele din care elu se desvólta si devine la cuscientia. Dar' germele pórtá in sine perfectiunea; natur'a este spiritu, este ratiune. *Natura est deus et divína ratio toti mundo inserta*, dice filosofulu Seneca. Acést'a este contemplatiunea, ce reduce in víetia, armoni'a si in anem'a omului patri'a pierduta; acést'a este contemplatiunea adeveratei sciintie, ce nu omóre, nu in straina víeti'a, ce petrunde, revérssa spiritu in tóte relatiunile sociale.

Natura ce ne incungióra este via si ratiunala, si noi suntemu fii ei. Unitatea in ea ne conduce la unitatea cu ea.

Noi aflamu acésta unitate in diversa abundantia a formeloru. Caci tóte desvoltarile suntu asemenea, nu-

mai condițiunile sunt multiple și facu multiplicitatea formelor. Tota dezvoltarea este o lupta a contrastelor, a genurilor, a instinctelor. Ea începe cu germele: cu atomul, cu celula, cu embrionul; finesce cu fructul: cu cristalul, cu sementina, cu fătul. Și corpul ceresc începe nașterea sa în embrion, în chaos, și voia omului devine matura în operele, în faptele sale.

Acosta unitate o aflăm în abundența puterilor creatoare. O putere primitivă mișcă universul, și numai multiplicitatea fenomenelor ne-a făcut să inventăm puteri multe. Materiia este putere, puterea este viață, dar viața este ună. Greutatea trage pământul către pământ și legea planetelor de soarele lor. Căldura, lumină, magnetismul și electricitatea crează viața chimică a pietrii, precum viața organică a plantelor și a animalelor; ele domnesc în spațiile cele mai departe a cerului precum în atmosfera noastră. Noi nu putem mișca nice un medulariu, nu putem concepe nice un cuget pentru dă deșteptă aceste puteri și-a le chema întru ajutor. Numai cată puterile spiritului nostru pōta altă nume.

Care voiesc cā știința naturală se rezolveze problemă sa în favoarea lui, se-lu usureze, se-lu reconcilie, se-lu ilustre, acelă pasiēscă cu mine preste pragul, de care pan' acumă lă ținut de parte prejudețiului și falsă îngrigire, acelă pună-se pe bancele școlilor, de care anticitatea tocma asiă de pușin cā și cultură are se-se rusineze, care sunt locul celu mai întōgmit pentru noi toti, până la apunarea șōrelui nostru de șera. O magistra amicală l'asteptă, carea nu-lu tormenta cu formule matematice, nu-lu confunda cu teoriile mistice; ea i descopere lui în totă diu'ă și în totă őră cele mai afunde mistere a vieții corpurilor și spiritelor. Deschideți ochii voștri, voi stați în școlă liberă a naturii!

Cultură omenimii în întielesul celu mai nobil ală cuventului, nimicirea superstițiunii și a totorului prejudețiilor prin lumină științii, redicarea vieții poporului și în cercurile cele mai de dios și mai oscure prin cunoscerea marelui în miniatura, consantirea naturii prin consantirea contemplațiunii spirituale, — acestă este problemă științii naturale.

Bib. I. M.

Varietati.

Orologiile lui Carolu V.

Satulu d'ale curții de marale-i svonu
D'amagiri, de intrigi ce-ajungu lungă tronul,
Trasu în monastire în locul de pace,
Carolul-cinci stă singuru și n' avea ce face.
Spre-asi petrece tempulu luă pilă, daltă
Care de catu sceptrulu sunt multu mai usiore

Și încetu astadi un'ă, încetu mană alt'ă,
Patru orologie făcū sunătoare.
Le puse 'n parete înainte sa;
Ins' aratatorii în neascultare
De nou începura a-lu totu tormentă;
Surda-și batea capulu se le dea mișcare,
P'ō regula tōte a le îndreptă:
Desu de demanția si-le acordă;
Șeră cate patru ținendu totu o cale,
Unulu eră în susu, altulu mai la vale.
Elu pierdiendu-și tempulu pierdea și rebdare
Pana candu în urma pūnsu de superare,
Pune man'ă 'n data fōrte maniosu
Pe celu mai tenace si-lu trantesece diosu.
Ce se-i facu? tacere! caută fi iertatu,
Caci fusese rege, eră invetiatu
A s' aprinde 'n data si-a fi ascultatu . . .
Dup' o cugetare venindu-și în sine,
Rise cuviosulu d'ă sa nebun'ă
Esi clatină capulu și dīse: „hei bine!
„Eu care 'n viața-mi nu putui unī
„O Spania 'ntreaga, si-a mea Germania
„Ministri curtesani,
„Catoici luterani;
„Cum poteam aduce într'ō armonia
„Nisece orologie neinsufetite
„Nepfecte inca si nedeplinite,
„Candu dumnedieu insusi cu marea-i putere
„Patru hērci de ōmeni nu potū 'n voi
„Dandu la fiacare altu scopu, alta vrere
„Capriciu, judecata se nu-i dai de rostu?
„O ce ne'ncercare! ce nebunu am fostu!
Carolul-cinci iă cartea si se alinēza
Și pe 'nchinatiune se pune mereu. —
D' atunci pan' acuma artea 'nnaintēza
Merge adi pre facilu celu atuncea greu.
Bregheții venira si noi amu vediutu
Catu nu-i de crediutu,
Faptele mecanicii fōrte 'naintate.
Dar' acestei machine de societate
Orologiu politicu Breghetulu — Mesi'ă
Candu va se ne vie?

I. Eliade.

Respunsuri.

- I. Pf.**, Viena, „Odă“ ne-a sositu
I. Popu, Viena. Se voru întrebuintia; dara articolulu despre limbă romana nu l'am primitu.
I. M., Poiana. La libreriulu Filtsch a sositu „Pidalionulu“ și cōsta nelegatu 12 fi. 60 cr.
I. P. P., Pesta. Cronică lui Sîncăi cōsta la libreriulu Filtsch în Sibiu 16 fi. 50 cr.